

เงื่อนไขฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกร

Grounded Conditions Towards Farming as an Occupation by Farmers and Their Descendants

ยศ ปริสุทธิ^{1/*} และชนินทร์ แก้วคะตา^{1/}
Yos Borisutdhi^{1/*} and Chanin Kaewkhata^{1/}

Received: 24 November 2014; Accepted: 27 March 2015

Abstract: Agriculture is the major occupation of Thai people. Yet, the initial study showed that there proportion of farmers was decreased. However, there were increase of proportion in some provinces. Si Sa Ket province was the one of six provinces in the northeast Thailand where the proportion of farmers were increased, so the question is what are the conditions for entrance into farming as an occupation of farmers and their descendants. This study were using rural appraisal and grounded theory as research methodology; selected from 4 groups of the districts in Si Sa Ket province as study site, where are the difference of economic levels which include: poor, fairly poor, fairly good and good economic districts. Then areas were explored and chosen one village of each district groups for study site. Conducted sub-topics as the tool which was used for collecting data from the headquarters of village, farm households such as adult farmers and their descendants from April 2012 to July 2013. The results of study found that; grounded conditions for entrance into farming careers by farmers and their descendants = (contributing conditions + compulsory conditions) - (caveat or constraint conditions - caveat or constraint conditions only descendants) by: (1) the essential conditions as a contributing or tendency into farming career were that the sufficient farmland for farming, favorable water resources for farming, could increase income from farming and money as found for farming, (2) the important conditions, which was forced or compulsory to farming were that they need to living close to their family members or making happiness and the warmth for family and some of them were received arable farmland inherited from parents. Another condition was parents had aged or elderly, they cannot work farming or stopped the occupation at all and (3) the essential conditions, which was a caveat or constraint or tendency route out the farming, included; surplus of labor from household's agricultural activities, the degree of compulsory education and the farmland inherited from their parents or a few area of farmland per household or cannot buy it more; that conditions above had effects on their route out the farming of both farmers and their descendants. Moreover, especially their

---

^{1/} คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

^{1/} Faculty of Agriculture, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002, Thailand

* Corresponding author: E-mail: yosboris@kku.ac.th

descendants found that to receive obtaining social acceptance, the needs of beautiful body and the hardships of earning a living; that conditions above had effects on their route out the farming. Therefore, in the extension of farming as an occupation should consider based on grounded conditions for entrance into farming by farmers and their descendants followed the study as an important issue.

Keywords: Career, vocation, agriculture, rural appraisal, grounded theory

บทคัดย่อ: อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ของประเทศไทย จากการศึกษาขั้นต้น พบว่า แนวโน้มของสัดส่วนผู้ทำอาชีพเกษตรลดลงแต่มีบางจังหวัดเท่านั้นที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จังหวัดศรีสะเกษเป็นหนึ่งในหกจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีแนวโน้มผู้ทำอาชีพเกษตรเพิ่มขึ้น จึงมีคำถามว่า มีเงื่อนไขใดบ้างที่ทำให้เกษตรกรหรือบุตรหลานเกษตรกรเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม การศึกษานี้ใช้การประเมินสภาวะชนบทและการศึกษาทฤษฎีฐานรากเป็นวิธีการในการศึกษา โดยเลือกพื้นที่ศึกษา 4 อำเภอของจังหวัดศรีสะเกษที่มีเศรษฐกิจแตกต่างกัน ได้แก่ อำเภอที่มีเศรษฐกิจไม่ดี ค่อนข้างไม่ดี ค่อนข้างดี และเศรษฐกิจดีเป็นพื้นที่ศึกษา จากนั้นได้สำรวจพื้นที่เพื่อเลือกหมู่บ้านตัวแทนอำเภอละ 1 หมู่บ้าน และได้สร้างกรอบประเด็นเพื่อเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากผู้นำชุมชน สัมภาษณ์ครัวเรือนเกษตรกรทั้งเกษตรกรผู้ใหญ่และบุตรหลานเกษตรกร ในเดือนเมษายน 2555 ถึง มิถุนายน 2556 ผลการศึกษาค้นพบว่า ความสัมพันธ์ของเงื่อนไขฐานรากของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกร ได้แก่ เงื่อนไขฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกร = (เงื่อนไขที่เป็นข้อเสีย + เงื่อนไขที่เป็นความจำยอมหรือเชิงบังคับ) - (เงื่อนไขที่เป็นข้อดีหรือข้อจูงใจ + เงื่อนไขที่เป็นข้อดีหรือข้อจูงใจที่มีเฉพาะบุตรหลานเกษตรกร) โดย (1) เงื่อนไขสำคัญที่เป็นข้อเสียหรือมีแนวโน้มทำให้ตัดสินใจเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การมีที่ดินทำกินเพียงพอต่อการทำการเกษตร การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรเอื้ออำนวย การสามารถสร้างรายได้จากการทำการเกษตร และการมีเงินทุนในการทำการเกษตร (2) เงื่อนไขสำคัญที่เป็นความจำยอมหรือเชิงบังคับทำให้ต้องเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ความต้องการของครอบครัวให้สมาชิกกลับมาอยู่อาศัยด้วยกันหรือใกล้ชิดกันหรือความต้องการให้ครอบครัวมีความสุขและความอบอุ่นของครอบครัว อีกทั้งส่วนหนึ่งได้รับมรดกที่ดินทำกินจากบิดามารดา กอปรกับบิดามารดาอายุมากขึ้นหรือวัยอาวุโสซึ่งไม่สามารถทำการเกษตรได้อย่างเต็มที่หรือหยุดทำอาชีพเกษตรกรรมโดยสิ้นเชิง (3) เงื่อนไขสำคัญที่เป็นข้อดีหรือข้อจูงใจหรือมีแนวโน้มทำให้ไม่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การมีแรงงานเหลือจากการทำการเกษตรของครัวเรือน การได้รับการศึกษาที่สูงกว่าภาคบังคับ และการได้รับมรดกที่ดินทางการเกษตรจากบิดามารดาหรือมีที่ดินทำกินต่อครัวเรือนจำนวนน้อยหรือไม่สามารถหาซื้อเพิ่มได้ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เป็นข้อดีหรือมีแนวโน้มทำให้ไม่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของทั้งเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรเต็มตัว นอกจากนี้ยังพบเงื่อนไขเพิ่มเติมเฉพาะส่วนผู้ที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรเต็มตัวซึ่งค้นพบว่า การได้รับการยอมรับทางสังคม ความต้องการความสวยงามของร่างกาย และความลำบากตรากตรำในการประกอบอาชีพเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เป็นข้อดีหรือมีแนวโน้มทำให้ไม่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมอีกด้วย ดังนั้นในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมจึงควรพิจารณาถึงเงื่อนไขฐานรากของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกรในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมดังกล่าวนี้เป็นฐาน

คำสำคัญ: การประกอบอาชีพ การอาชีพ การเกษตร การประเมินสภาวะชนบท ทฤษฎีฐานราก

คำนำ

การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของไทยถือเป็นอาชีพที่มีการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นการสืบทอดในลักษณะของการรับมรดกที่ดินทำกิน แต่ปัจจุบันทางเลือกในการประกอบอาชีพต่าง ๆ มีมากขึ้น โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมหรือภาคบริการ ทำให้ทางเลือกในการประกอบอาชีพของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไปประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมหรือภาคบริการด้วย โดยสิ่งที่มีอิทธิพลประการหนึ่งคือการจัดการศึกษาของทั้งภาครัฐและเอกชนที่มุ่งผลิตบุคลากรเพื่อตอบสนองต่อการปฏิบัติงานในภาคอุตสาหกรรมหรือภาคบริการมากกว่าภาคเกษตร

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีพื้นที่ทางการเกษตรและผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือเกษตรกรจำนวนมาก แต่กลับมีสัดส่วนผู้ประกอบอาชีพในภาคเกษตรลดลงเช่นเดียวกับภาคอื่นของประเทศที่มีแนวโน้มลดลงเช่นกัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) ซึ่งการลดลงดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งมาจากพื้นที่ทำการเกษตรมีอยู่อย่างจำกัดในขณะที่จำนวนประชากรเพิ่มจำนวนขึ้น และแม้จะมีการเกษตรได้มีการพัฒนาขึ้นก้าวหน้าอดีตก็ตามแต่ครัวเรือนเกษตรกรยังมีความเป็นอยู่ไม่ดีขึ้น โดยแนวทางที่เกษตรกรหาทางออกคือการไปประกอบอาชีพอื่น เช่น เป็นแรงงานรับจ้าง ธุรกิจส่วนตัว หรือส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อระดับสูงแล้วสนับสนุนให้ไปทำงานอื่นที่ไม่ใช่ภาคเกษตร ซึ่งการปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกรเหล่านี้เป็นไปเพื่อความอยู่รอด อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตามรายจังหวัดแล้วพบว่า 13 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มีสัดส่วนของผู้ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมลดลง แต่มีเพียง 6 จังหวัดเท่านั้นที่มีสัดส่วนเพิ่มขึ้น คือ กาฬสินธุ์ ชัยภูมิ มหาสารคาม มุกดาหาร เลย และศรีสะเกษ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554)

การปรับตัวของเกษตรกรในการประกอบอาชีพได้มีรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น โดยจากเดิมที่หากไม่ได้รับการศึกษาที่สูงนัก การประกอบอาชีพเกษตรกรรมถือเป็นตัวเลือกในอันดับแรก แต่หากได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นหรือมีข้อจำกัดในการทำการเกษตรจะทำให้เกษตรกรหันเห

ออกนอกภาคเกษตรมีมากขึ้น ซึ่งเชื่อกันว่าการได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นและการหันไปประกอบอาชีพอื่นสามารถทำให้ยกระดับฐานะของตนเองได้ แต่สิ่งที่ตามมาคือในภาคเกษตรเองกลับต้องเผชิญกับปัญหาที่ตามมาโดยพบว่า เกษตรกรมีอายุเฉลี่ยมากกว่า 50 ปี ในขณะที่บุตรหลานเกษตรกรหรือคนรุ่นใหม่ไม่เลือกประกอบอาชีพเกษตรกรรม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2554) อ้างถึงใน หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับที่ 22,615 วันที่ 13 กันยายน 2554) การประสบปัญหาดังกล่าวของภาคเกษตรนี้มีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อระบบการเกษตรของเกษตรกรและของเศรษฐกิจสังคมโดยรวม

สำหรับจังหวัดศรีสะเกษ เป็น 1 ใน 6 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีผู้ทำงานในภาคเกษตรหรือมีเกษตรกรเพิ่มขึ้น โดยในปี 2544 พบว่ามีผู้ทำงานในภาคเกษตรร้อยละ 61.39 ส่วนในปี 2548 และ 2552 มีสัดส่วนผู้ทำงานในภาคเกษตรร้อยละ 65.21 และร้อยละ 69.26 ตามลำดับ ซึ่งสัดส่วนในที่นี้ทำให้ศรีสะเกษเป็นจังหวัดที่มีผู้ทำงานในภาคเกษตรมากที่สุดในประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงนำมาสู่ประเด็นคำถามวิจัยว่า มีเงื่อนไขใดบ้างที่ทำให้เกษตรกรหรือบุตรหลานเกษตรกรเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ซึ่งคำตอบที่ได้จากการวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนนโยบายการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรทั้งในเชิงรุกและเชิงรับภายใต้สภาพสังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมอาชีพให้กับบุตรหลานเกษตรกรหรือเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีมุ่งสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมจากบิดามารดาหรือบรรพบุรุษด้วยความมั่นคง ตลอดจนการวางแผนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือสูงกว่าพื้นฐานให้กับบุตรหลานเกษตรกรหรือเกษตรกรรุ่นใหม่

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษานี้เป็นปรากฏการณ์ (phenomenal) ด้วยการบูรณาการวิธีการประเมินสภาวะชนบทในการวิจัยระบบการทำฟาร์ม ตามแบบของคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สุจินต์ และสุเกสิณี, 2530) และวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานราก (grounded theory) (Glaser

and Strauss,1967; Strauss and Corbin,1998; Charmaz, 2006; นภาภรณ์, 2539; ชาย, 2556) ซึ่งได้ทำการรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนเมษายน 2555 ถึง มิถุนายน 2556 โดยวิธีการศึกษา ดังนี้

1. การศึกษาเบื้องต้นเพื่อเลือกพื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ได้เลือกจังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนผู้ประกอบการอาชีพในภาคเกษตรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยการศึกษาในระยะนี้ได้ใช้การประเมินสภาวะชนบท ตามแบบของกลุ่มวิจัยระบบการทำการฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สุจินต์ และสุเกสินี, 2530) เป็นวิธีในการศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1.1 การจัดกลุ่มอำเภอ

ได้ทำการศึกษาเบื้องต้นเพื่อจัดกลุ่มอำเภอด้วยการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจังหวัดและอำเภอ แล้วจำแนกพื้นที่ศึกษาออกเป็น 4 กลุ่มอำเภอ โดยนำรายได้เฉลี่ยของประชากรในแต่ละอำเภอที่ได้จากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ (2555) มาวิเคราะห์ควอร์ไทล์ (quartiles) เพื่อจำแนกกลุ่มอำเภอตามออกเป็น 4 กลุ่มอำเภอ ได้แก่ (1) กลุ่มอำเภอที่มีเศรษฐกิจไม่ดี เป็นกลุ่มอำเภอที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 40,772 บาท/คน/ปี ได้แก่ ภูสิงห์ ห้วยทับทัน ไพรบึง โนนคูณ เบญจลักษณ์ และ ศรีรัตนะ (2) กลุ่มอำเภอเศรษฐกิจค่อนข้างไม่ดี เป็นกลุ่มอำเภอที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 40,773 ถึง 44,236 บาท/คน/ปี ได้แก่ ศิลาลาด ขุนหาญ โพธิ์ศรีสุวรรณ กันทรารมย์ น้ำเกลี้ยง และพยุห์ (3) กลุ่มอำเภอเศรษฐกิจค่อนข้างดี เป็นกลุ่มอำเภอที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 44,237 ถึง 46,351 บาท/คน/ปี ได้แก่ กันทรลักษ์ ขุขันธ์ วังหิน ราษีไศล เมืองจันทร์ และเมืองศรีสะเกษ และ (4) กลุ่มอำเภอเศรษฐกิจดี เป็นกลุ่มอำเภอที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า 46,352 บาท/คน/ปี ได้แก่ ปรางค์กู่ อุทุมพรพิสัย บึงบูรพ์ และยางชุมน้อย

1.2 การเลือกพื้นที่ศึกษาระดับหมู่บ้าน

ได้ทำการเลือกพื้นที่เพื่อเป็นตัวแทนในการศึกษาทั้ง 4 กลุ่มอำเภอ ด้วยการออกสำรวจพื้นที่เพื่อเป็นตัวแทนกลุ่มอำเภอละ ๗ หมู่บ้านที่เป็นหมู่บ้านที่มีประชากรการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นฐาน โดยหมู่บ้านที่เลือกได้แก่ (1) หมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจไม่ดี ได้

เลือกบ้านทุ่งหลวง หมู่ 10 ตำบลห้วยตึก อำเภอกุสิงห์ โดยในปี 2554 ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 36,369 บาท/คน/ปี (2) หมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างไม่ดี ทำการเลือกบ้านลำโรงเก่า หมู่ 9 ตำบลบักตอง อำเภอขุนหาญ ซึ่งในปี 2554 ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 42,073 บาท/คน/ปี (3) หมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างดี ได้เลือกบ้านหนองคู หมู่ 5 ตำบลธาตุ อำเภอวังหิน โดยในปี 2554 ประชากรในหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ย 45,241 บาท/คน/ปี และ (4) หมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจดี ได้เลือกบ้านคอนกาม หมู่ 8 ตำบลคอนกาม อำเภอขามเฒ่า เป็นหมู่บ้านตัวแทนหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจดี ซึ่งในปี 2554 ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 50,042 บาท/คน/ปี (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ, 2555)

2. การรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ได้ใช้วิธีการศึกษาทฤษฎีฐานรากเป็นวิธีการหลักในการศึกษา ดังนั้นการศึกษาเงื่อนไขของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมในที่นี้จึงเป็นเงื่อนไขที่เป็นฐานราก (grounded conditions) ในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกร โดยมีวิธีการในการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.1 การศึกษาเบื้องต้นเพื่อจำแนกประเภทครัวเรือนเกษตรกร

ได้ทำการศึกษาเบื้องต้นเพื่อจำแนกประเภทครัวเรือนเกษตรกรโดยเริ่มจากการสร้างกรอบประเด็น (sub-topics) เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาโดยได้ทำการสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์ผู้รู้ (key informants) ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่เกษตรในอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เกษตรกรหมู่บ้าน และผู้นำเกษตรกร โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลด้วยเทคนิคการสุ่มเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) ตามแบบของการศึกษาทฤษฎีฐานราก (Glaser and Strauss,1967; Strauss and Corbin,1998; Charmaz, 2006; นภาภรณ์, 2539) จากนั้นทำการจำแนกประเภทเกษตรกรด้วยการใช้เทคนิคสามเส้า (triangulation) ในการพิจารณาวิเคราะห์จำแนกประเภทเกษตรกร

จากการศึกษาเบื้องต้นในทั้ง 4 หมู่บ้าน สามารถจำแนกครัวเรือนเกษตรกรตามลักษณะการประกอบอาชีพ

ได้ 6 ประเภท คือ (1) ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว (2) ทำการเกษตรร่วมกับรับจ้างในภาคเกษตรในพื้นที่ (3) ทำการเกษตรร่วมกับรับจ้างนอกพื้นที่ (4) ทำการเกษตรร่วมกับรับจ้างทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ (5) ทำการเกษตรร่วมกับประกอบอาชีพอื่นในพื้นที่ที่ไม่ใช่การรับจ้าง และ (6) ทำการเกษตรร่วมกับประกอบอาชีพอื่นนอกพื้นที่ที่ไม่ใช่รับจ้าง

2.2 การศึกษาเงื่อนไขในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกร

การศึกษาระดับครัวเรือน ได้การสร้างกรอบประเด็นเพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจมุมมองหรือตัวแปร หมวด และความสัมพันธ์เชิงเงื่อนไขฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา จากนั้นได้ทำการคัดเลือกตัวแทนครัวเรือนผู้ให้ข้อมูลของครัวเรือนเกษตรกรแต่ละประเภท ๆ ละ 3-4 ครัวเรือน โดยพิจารณาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่แตกต่างกันด้วยการใช้เทคนิคสามเเล้วในการพิจารณา รวมหมู่บ้านละ 12-16 ครัวเรือน รวมทั้งสิ้น 48 ครัวเรือน ซึ่งมีทั้งผู้เป็นเกษตรกรผู้ใหญ่ จำนวน 52 คน และบุตรหลานเกษตรกรอายุ 10-25 ปี (ซึ่งเป็นวัยในช่วงเดียวกับยุวเกษตรกร) จำนวน 29 คน รวมทั้งสิ้น 81 คน โดยได้เลือกครัวเรือนและสมาชิกครัวเรือนผู้ให้ข้อมูลด้วยเทคนิคการสุ่มเชิงทฤษฎีตามแบบของการศึกษาทฤษฎีฐานราก (Glaser and Strauss,1967; Strauss and Corbin,1998; Charmaz, 2006; นภาภรณ์, 2539) โดยหน่วยการวิเคราะห์ของการศึกษานี้คือครัวเรือนเกษตรกรโดยมุ่งไปที่สมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นเกษตรกรผู้ใหญ่และบุตรหลานเกษตรกรที่ยังไม่ได้ทำการเกษตรเต็มตัวในแต่ละครัวเรือนซึ่งได้ทำการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกต

การศึกษาระดับกลุ่มย่อย นำผลที่ได้จากการศึกษาขั้นตอนย่อยที่ (1) มาเป็นพื้นฐานในการกรอบประเด็นเพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาเพื่อเติมเต็มข้อมูลให้เกิดความอิ่มตัว (saturation) มากที่สุดพร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องและยืนยันข้อค้นพบ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มในทั้ง 4 หมู่บ้านพื้นที่ศึกษาหมู่บ้านละ 1 เวที ซึ่งผู้ให้ข้อมูลในแต่ละหมู่บ้าน ประกอบด้วย

เกษตรกรผู้ใหญ่ที่ทำหน้าที่ในการปฏิบัติการผลิตหลักของครัวเรือนจำนวน 10-12 คนต่อหมู่บ้าน รวม 46 คน และบุตรหลานเกษตรกรอายุ 10-25 ปี จำนวน 5-10 คนต่อหมู่บ้าน รวม 28 คน โดยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลด้วยเทคนิคการสุ่มเชิงทฤษฎีตามแบบของการศึกษาทฤษฎีฐานราก (Glaser and Strauss,1967; Strauss and Corbin,1998; Charmaz, 2006; นภาภรณ์, 2539)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิคสมมติฐานชั่วคราว (working hypothesis) ความไว (sensitivity) (การหาข้อมูลเชิงลึก) probing, ตัวช่วยในการถามทั้งแปด (eight helpers) การทำกลับไปกลับมา (iterative) และเทคนิคสามเเล้ว (ยศ, 2551) ช่วยในการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจ symbolic interaction และความหมาย และได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์กำหนดหรือเปิดรหัส (open coding) การวิเคราะห์แกนรหัส (axial coding) และการวิเคราะห์คัดสรรรหัส (selective coding) พร้อมทั้งใช้เทคนิคความไวเชิงทฤษฎี (theoretical sensitivity) และการอิ่มตัวเชิงทฤษฎี (theoretical saturation) ช่วยนำทางในการให้รหัส (coding) ตามวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานราก (Glaser and Strauss,1967; Strauss and Corbin,1998; Charmaz, 2006; นภาภรณ์, 2539 และ ชาย, 2556)

ผลและวิจารณ์

1. มุมมองและตัวแปรในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม

1.1 มุมมองและตัวแปรในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ใหญ่ที่ทำการเกษตรอยู่แล้ว

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้ใหญ่ที่ทำการเกษตรอยู่แล้วในทั้ง 4 หมู่บ้านมีมุมมอง (perspective) เกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรมไปในแนวเดียวกัน ซึ่งต่างก็ได้ให้การยอมรับและชื่นชม (appreciate) ในอาชีพเกษตร โดยเห็นว่า อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ลำบากและเป็นอาชีพสำหรับคน

จนรายได้ไม่แน่นอนแต่เป็นอาชีพที่สุจริต อิสระและได้อยู่กับครอบครัว การมีที่ดินแหล่งน้ำหรือทรัพยากรในการทำเกษตรที่ดีพอเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการทำเกษตร นอกจากนี้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของครัวเรือนได้มีทางเลือกให้ประกอบอาชีพคู่ขนานได้มากขึ้นซึ่งหากสมาชิกในครอบครัวประกอบอาชีพอื่นหรือรับจ้างควบคู่กับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้วยก็สามารถทำให้ครอบครัวพออยู่พอกินได้

จากมุมมองข้างต้นการศึกษานี้ได้หาคำตอบต่ออีกด้วยการวิเคราะห์กำหนดหรือการเปิดรหัส (open coding) ตามแบบของวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานราก โดยการนำมุมมองและรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่เบื้องหลังมุมมองของบุคคลกลุ่มนี้มาร่วมพิจารณาเพื่อจำแนกข้อมูลหรือตัวแปรแบบกว้าง ๆ ว่า รหัสหรือตัวแปรสำคัญที่เป็นข้อเท็จจริงทำให้พวกเขาเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมมีอะไรบ้าง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า มีรหัสหรือตัวแปรที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1) รายได้ของครัวเรือนที่เพียงพอ หากการทำเกษตรสามารถทำให้ครอบครัวพออยู่พอกินคนเหล่านี้จะเลือกทำการเกษตร

2) การมีทรัพยากรทางการเกษตร และการมีเงินทุนที่เพียงพอ หากครอบครัวมีที่ดินทำกินทางการเกษตร มีแหล่งน้ำ และเงินทุนทางการเกษตรที่เพียงพอ ก็จะเลือกทำการเกษตร หากไม่เพียงพอก็จะเลือกประกอบอาชีพอื่นหรือรับจ้าง

3) การมีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอหรือสามารถหาแรงงานจ้างได้หรือจ้างเครื่องจักรกลการเกษตรได้ การครัวเรือนมีแรงงานที่เพียงพอทั้งจากแรงงานของเกษตรกรผู้ใหญ่และแรงงานช่วยทำการเกษตรจากบุตรหลานเกษตรกรที่เพียงพอหรือสามารถหาแรงงานจ้างได้มีส่วนที่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม

4) ความลำบากในการทำการเกษตรน้อยกว่าหรือไม่แตกต่างจากการประกอบอาชีพอื่น หากประกอบอาชีพอื่นมีความสะดวกสบายมากกว่าก็จะเลือกประกอบอาชีพอื่น และหากประกอบอาชีพอื่นมีความลำบากเช่นเดียวกันก็จะเลือกทำการเกษตร แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันมีเทคโนโลยีและสาธารณูปโภคตลอดจนการ

มีเครื่องจักรกลการเกษตรมีส่วนเอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตรมากขึ้นมีส่วนทำให้เลือกทำการเกษตรมากขึ้น

5) สุขและความสะดวกสบายของครอบครัว สุขและความสะดวกสบายเป็นสิ่งที่สมาชิกในครอบครัวเลือกเป็นอันดับแรก การได้ดูแลบิดามารดาและบุตรหลานทำให้ต้องเลือกทำการเกษตร โดยเกษตรกรผู้ใหญ่ที่ทำการเกษตรอยู่แล้วได้ให้ความสำคัญกับสุขและความสะดวกสบายของครอบครัวมาก

1.2 มุมมองและตัวแปรในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิดที่ยังไม่ทำการเกษตรเต็มตัว

จากการศึกษาพบว่า บุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิดที่ยังไม่ทำการเกษตรเต็มตัวหรือผู้ที่กำลังเรียนหนังสือในทั้ง 4 หมู่บ้าน มีมุมมองเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรมไปในแนวเดียวกันกับเกษตรกรผู้ใหญ่ที่ทำการเกษตรอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์เปิดรหัส (open coding) ตามแบบของวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานราก โดยการนำมุมมองจากการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่เบื้องหลังมุมมองของบุคคลกลุ่มนี้เพื่อจำแนกข้อมูลหรือตัวแปรแบบกว้าง ๆ ซึ่งพบว่า มีความแตกต่างจากเกษตรกรผู้ใหญ่ในบางประเด็น โดยบุคคลกลุ่มนี้มีรหัสหรือตัวแปรสำคัญที่ทำให้พวกเขาเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม 5 ประการ ได้แก่

1) รายได้ที่ได้รับจากการทำการเกษตรเพียงพอ การทำการเกษตรหากได้รับผลตอบแทนที่ดี บุตรหลานเกษตรกรจะเลือกหรือมีแนวโน้มเลือกทำการเกษตร

2) ความไม่ลำบากในการทำการเกษตรเมื่อเปรียบเทียบกับประกอบอาชีพอื่น การทำการเกษตรถ้ามีความลำบากมากมีแนวโน้มที่จะไม่เลือกทำการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่จบการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับมักพิจารณาถึงเรื่องความลำบากในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมกับอาชีพพนักงานหรือลูกจ้างบริษัทซึ่งเห็นว่ามีความสะดวกสบายมากกว่า

3) การทำการเกษตรต้องไม่มีผลหรือมีผลน้อยต่อความสวยงามของร่างกายของตน การทำการเกษตรต้องตากแดดตากฝนมีผลทำให้ผิวพรรณคล้ำดำ มีส่วนอย่างยิ่งที่จะไม่เลือกหรือมีแนวโน้มไม่เลือกทำการเกษตร โดยพบว่าผู้ที่กำลังศึกษาระดับสูงกว่าภาค

บังคับหรือผู้ที่จบการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับมักให้ความสำคัญกับความสวยงามของร่างกาย โดยเฉพาะผู้ที่เป็นเพศหญิง

4) การได้รับการยอมรับจากเพื่อนฝูง: การทำการเกษตรมักไม่ได้รับการยอมรับจากเพื่อนฝูงซึ่งหากมีอาชีพอื่นที่เพื่อนฝูงให้การยอมรับดีก็จะเลือกหรือมีแนวโน้มเลือกประกอบอาชีพอื่น และพบว่ากลุ่มผู้ที่จบการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับมักไม่มีความประสงค์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งหากจบการศึกษาแล้วมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมมักไม่ได้รับการยอมรับจากเพื่อนฝูง อีกทั้งบิดามารดาบางครอบครัวไม่ประสงค์ให้บุตรหลานที่จบการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม

5) ความต้องการของครอบครัว: ความต้องการของครอบครัวมีส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งในการที่จะเลือกหรือมีแนวโน้มเลือกอาชีพเกษตรกรรมหรือไม่ หากครอบครัวมีความต้องการและมีความจำเป็นก็จะเลือกทำการเกษตร

2. เงื่อนไขฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกร

2.1 หมวดเงื่อนไขในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกร

จากการศึกษาลักษณะพฤติกรรม และตัวแปรที่สำคัญของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมข้างต้น สามารถทำการวิเคราะห์แกนรหัส (axial coding) ตามแบบของวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานราก เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ผลการศึกษาพบว่า

1) หมวดเงื่อนไขที่เป็นข้อเอื้อหรือมีแนวโน้มทำให้ตัดสินใจเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม

หมวดเงื่อนไขที่เป็นข้อเอื้อหรือผู้ที่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมสามารถเลือกได้และเป็นแนวโน้มทำให้เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมนั้น พบว่า ทั้งผู้ที่ทำการเกษตรอยู่แล้วและบุตรหลานเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรเต็มตัวในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 หมู่บ้าน มีเงื่อนไขที่เอื้อและมีแนวโน้มทำให้เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน ประกอบด้วย (1) การมีที่ดินทำกินเพียงพอต่อการทำการเกษตร (2) การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่เอื้ออำนวย (3) การมีแรงงาน

เพียงพอ (4) การมีสาธารณูปโภคทางการเกษตรที่เอื้ออำนวย (5) การมีเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่เอื้ออำนวย (6) การสามารถสร้างรายได้จากการทำการเกษตร และ (7) การมีเงินทุนในการทำการเกษตร

2) หมวดเงื่อนไขที่เป็นความจำยอมหรือเชิงบังคับทำให้ต้องเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม

จากการศึกษาพบว่า หมวดเงื่อนไขที่เป็นความจำยอมหรือเชิงบังคับทำให้เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมมาจาก ความต้องการของครอบครัวให้สมาชิกกลับมาอยู่อาศัยด้วยกันหรือใกล้ชิดกัน หรือความต้องการให้ครอบครัวมีความสุขและความอบอุ่นของครอบครัว โดยเงื่อนไขนี้มีเงื่อนไขเสริมที่ทำให้ความจำยอมหรือการบังคับให้เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลงคือ การได้รับมรดกที่ดินทำกินจากบิดามารดา กอปรกับบิดามารดาอายุมากขึ้นหรือวัยอาวุโสซึ่งไม่สามารถทำการเกษตรได้เต็มที่หรือหยุดแรงงานหลักในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยสิ้นเชิง ซึ่งมีผลทำให้เป็นเงื่อนไขที่เป็นข้อบังคับเชิงพฤตินัยที่ทำให้บุตรหลานเกษตรกรเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม

3) หมวดเงื่อนไขที่เป็นข้อแม้หรือข้อจำกัดหรือมีแนวโน้มทำให้ไม่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม

หมวดเงื่อนไขที่เป็นข้อแม้ หรือข้อจำกัดหรือมีแนวโน้มทำให้ไม่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม พบว่า ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 หมู่บ้านสามารถสรุปเงื่อนไขได้ มี 2 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนทั้งที่ผู้ทำการเกษตรอยู่แล้วและบุตรหลานเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรเต็มตัว พบว่า (1.1) การมีแรงงานเหลือจากการทำการเกษตร (1.2) การได้รับการศึกษาที่สูงกว่าภาคบังคับ และ (1.3) การได้รับมรดกที่ดินทางการเกษตรจากบิดามารดาจำนวนน้อยไร่หรือมีที่ดินทำกินต่อครัวเรือนจำนวนน้อยไร่และไม่สามารถซื้อที่ดินเพิ่มได้ สิ่งเหล่านี้เป็นข้อแม้ที่มีแนวโน้มทำให้ผู้ทำการเกษตรอยู่แล้วและบุตรหลานเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรเต็มตัวไม่เลือกเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม และ (2) ส่วนเพิ่มเติมเฉพาะผู้ที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรเต็มตัว พบว่า (2.1) การได้รับการยอมรับทางสังคม (2.2) ความต้องการความสวยงามของร่างกาย และ (2.3) ความลำบากตรากตรำในการประกอบอาชีพ

เป็นข้อแม้ที่มีแนวโน้มทำให้บุตรหลานเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรเต็มตัวไม่เลือกเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม

2.2 ตัวแบบจำลองเงื่อนไขฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกร

จากการศึกษาฐานรากของปรากฏการณ์ข้างต้นได้ทำการวิเคราะห์หาคัดสรรรหัส (selective coding) ตามแบบของวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานรากเพื่อเชื่อมโยงและอธิบายความสัมพันธ์ของทฤษฎีฐานราก ผลการศึกษาสามารถอธิบายตัวแบบจำลองได้ว่า เงื่อนไขฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกร = (เงื่อนไขที่เป็นข้อเอื้อ + เงื่อนไขที่เป็นความจำยอมหรือเชิงบังคับ) - (เงื่อนไขที่เป็นข้อแม้หรือข้อจำกัด + เงื่อนไขที่เป็นข้อแม้หรือข้อจำกัดที่มีเฉพาะบุตรหลานเกษตรกร) โดยแต่ละส่วนมีดังรายละเอียดในภาพที่ 1

สำหรับเงื่อนไขที่เป็นข้อเอื้อ การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า การมีที่ดินทำกินที่เพียงพอ การมีแหล่งน้ำที่เอื้ออำนวย และการสามารถสร้างรายได้จากการทำการเกษตรมีผลอย่างยิ่งในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ เกรียงศักดิ์ (2543) ที่รายงานว่า การที่มีความจำกัดทั้งทางด้านที่ดิน แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยการผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ และสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม เป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกร

สำหรับเงื่อนไขที่เป็นข้อเอื้อ การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า การมีที่ดินทำกินที่เพียงพอ การมีแหล่งน้ำที่เอื้ออำนวย และการสามารถสร้างรายได้จากการทำการเกษตรมีผลอย่างยิ่งในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ เกรียงศักดิ์ (2543) ที่รายงานว่า การที่มีความจำกัดทั้งทางด้านที่ดิน แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยการผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ และสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม เป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกร

นอกจากนี้ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า แรงงานจากครัวเรือนเกษตรกร มีความสัมพันธ์กับการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม โดยหากมีแรงงานเหลือจากภาคเกษตรกรรมบุคคลเหล่านี้มักหันไปประกอบอาชีพอื่น และในทางกลับกันการมีแรงงานไม่พอในการทำการเกษตรในครัวเรือนบุคคลเหล่านี้ยังไปประกอบอาชีพอื่นเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัวอีกด้วย โดยประเด็นการไปประกอบอาชีพอื่นนั้นส่วนหนึ่งเป็นการย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพอื่น โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจไม่ดี ซึ่งในประเด็นนี้ United Nations Secretariat (1993) รายงานว่า รูปแบบกลยุทธ์ของครัวเรือนเกี่ยวกับการย้ายถิ่นแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ กลยุทธ์เพื่อการอยู่รอด (survival migration) และกลยุทธ์เพื่อการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจ (mobility migration) โดยกลยุทธ์แรกเป็นการกระจายความเสี่ยงและอาจนำมาสู่การย้ายถิ่นของหญิงวัยเยาว์ที่มี

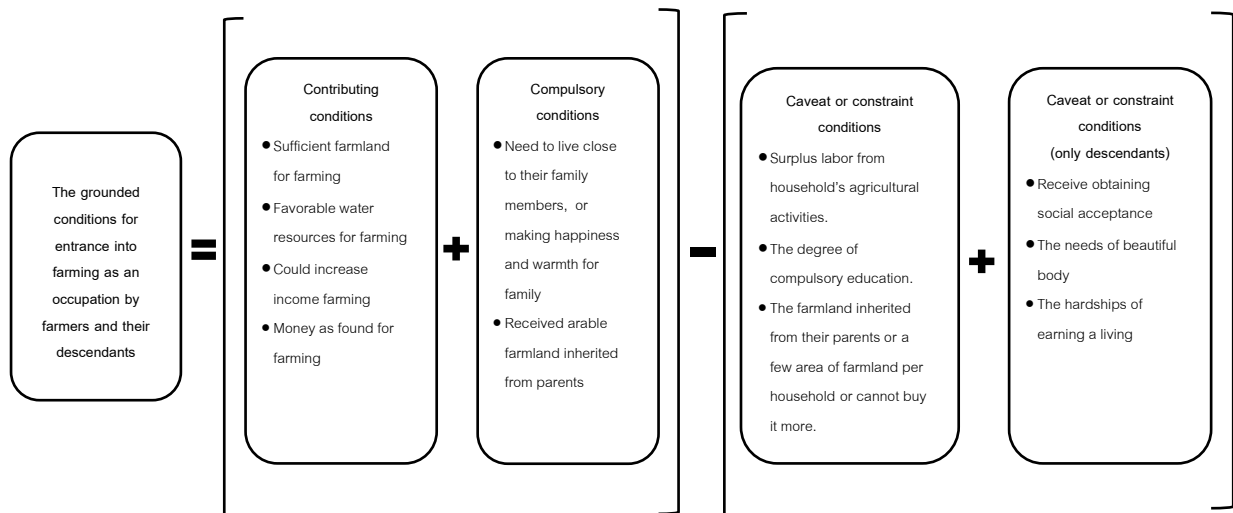

Figure 1 Model on grounded conditions for entrance into farming as an occupation by farmers and their descendants

การศึกษาต่ำ โดยการย้ายถิ่นส่วนใหญ่ได้รับปัจจัยผลักดันในถิ่นต้นทาง ส่วนกลยุทธ์เพื่อการเลื่อนฐานะนั้นครัวเรือนต้องเลือกสมาชิกที่สามารถได้รับรายได้สูงสุดให้ย้ายถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย วัยหนุ่ม และผู้มีการศึกษาดี ซึ่งการย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นผลจากปัจจัยดึงดูดในถิ่นปลายทาง ซึ่ง คุชกรี และ พรเพ็ญ (2552) อธิบายว่า การที่ครัวเรือนมีความเสี่ยงซึ่งเกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ราคาผลผลิตไม่แน่นอนและการผลิตขึ้นกับสภาพธรรมชาติซึ่งเป็นเงื่อนไขทางด้านสภาพทรัพยากรทางวัตถุดังนั้นครัวเรือนจึงเลือกลดความเสี่ยงด้วยกลยุทธ์การย้ายถิ่นซึ่งถูกกำหนดด้วยสภาพทรัพยากรมนุษย์ของครัวเรือน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตลอดจนวัฒนธรรมและค่านิยมของสังคม อันเป็นสภาพทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมที่ครัวเรือนมีอยู่ การย้ายถิ่นของสมาชิกครัวเรือนเกิดจากเหตุผลที่แตกต่างกันขึ้นกับทรัพยากรครัวเรือน ผลของการย้ายถิ่นนอกจากนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ย้ายถิ่นแล้วยังก่อให้เกิดผลด้านเศรษฐกิจกับครัวเรือน โดยเฉพาะการส่งเงินกลับภูมิลำเนา (remittances) ซึ่งทำให้สภาพวิถีชีวิตของครัวเรือนที่มีสมาชิกย้ายถิ่นมีความแตกต่างไปจากเดิม

สำหรับเงื่อนไขที่เป็นข้อแม้หรือข้อจำกัด จากการศึกษาชี้ให้เห็นว่า เงื่อนไขการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมมาจากความต้องการเข้าถึงปัจจัย 4 ให้ได้มากที่สุด โดยเริ่มต้นจากความต้องการด้านร่างกายและพยายามไปสู่ลำดับความต้องการลำดับขั้นที่สูงขึ้นตามทฤษฎีของ Maslow (1943) นอกจากนี้การอยู่อย่างมีความสุขกับครอบครัวหรือครอบครัวอบอุ่นเป็นสิ่งที่ปรารถนาของเกษตรกร ซึ่ง Lyubomirsky *et al.* (2005) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา ความสุข เป็นการ ประเมินความรู้สึกและประสบการณ์ของแต่ละคนว่า มีความชื่นชอบชีวิตโดยรวมของตนเองมากเพียงใด

ในการส่งเสริมการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมนี้สอดคล้องกับรายงานของบุตรา (2554) ที่รายงานว่าระบบการส่งเสริมการเกษตรของภาครัฐ และการจัดการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวกับสิ่งที่ท้าทายใหม่ภายใต้สถานการณ์ที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็น

ประโยชน์ต่อเกษตรกรรายย่อย นอกจากนี้ ศิลปพร (2553) ได้เสนอว่า หากจะให้ภาคเกษตรยังคงเป็นภาคที่สร้างความมั่นคงด้านอาหารให้ประชากรในประเทศและเป็นฐานรากที่สำคัญทางเศรษฐกิจและดึงดูดให้คนในภาคเกษตรไม่ออกไปทำงานนอกภาคเกษตร ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องกับสิ่งที่เปี่ยมแรงจูงใจในการประกอบอาชีพเกษตร เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพให้กับแรงงานในครัวเรือนทั้งในด้านความรู้ เงินในการลงทุนทำการเกษตร แหล่งน้ำใช้ในเขตชลประทานและนอกเขตชลประทานให้มีน้ำใช้ได้ตลอดปี นอกจากนี้ต้องปลูกฝังบุตรหลานเกษตรกรให้มีความภูมิใจในการประกอบอาชีพเกษตร ตลอดจนการจัดสรรเงินทุนให้ผู้ที่มีศักยภาพเรียนด้านการเกษตรในสถาบันการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพในภาคเกษตรต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากโจทย์วิจัยที่ว่า เกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกรมีเงื่อนไขการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมอย่างไร การศึกษาค้นพบว่า เงื่อนไขฐานรากของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกรในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม = (เงื่อนไขที่เป็นข้อเอื้อ + เงื่อนไขที่เป็นความจำยอมหรือเชิงบังคับ) - (เงื่อนไขที่เป็นข้อแม้หรือข้อจำกัด + เงื่อนไขที่เป็นข้อแม้หรือข้อจำกัดนี้เพิ่มเฉพาะบุตรหลานเกษตรกรเข้ามาด้วย) ดังนั้น ประเด็นพิจารณาเชิงนโยบายในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรม นอกจากส่งเสริมเกษตรกรผู้ใหญ่ผู้ที่ทำอยู่เดิมแล้วควรให้ความสำคัญกับบุตรหลานเกษตรกรที่ประกอบอาชีพอื่นที่มีเป้าหมายในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมด้วยเพื่อเอื้อให้บุคคลเหล่านี้เข้าสู่และคงอยู่ในภาคเกษตรด้วยความมั่นคงทางอาชีพ และที่สำคัญควรพิจารณาถึงเงื่อนไขฐานรากของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกรในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมด้วย อนึ่ง สำหรับการดำเนินการในระดับพื้นที่นั้น สามารถนำข้อค้นพบจากการศึกษานี้ไปเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อยอดเชิงประยุกต์หรือเชิงปทัสฐานในพื้นที่เป้าหมายเพื่อทำให้เข้าใจถึงรายละเอียดของเงื่อนไขการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกรก่อน

การดำเนินโครงการส่งเสริมการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งจะสามารถเอื้อให้การดำเนินการส่งเสริมการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่เป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบผู้รู้และคุณเกษตรกรที่ให้อิทธิพลอันเป็นประโยชน์ในการวิจัยนี้ ขอขอบคุณกองทุนวิจัยคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2543. เกษตรกรรมไทยจะไปทิศทางไหน?. วารสารเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ 7: 103-110.
- ชาย โพธิ์สิตา. 2556. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ดุษฎี อายุวัฒน์ และ พรเพ็ญ ปานคำ. 2552. การย้ายถิ่นและความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนในชนบทอีสาน. วารสารประชากร 1: 55-72.
- นภาพร หะวานนท์. 2539. ทฤษฎีฐานราก: ทางเลือกในการสร้างองค์ความรู้. หน้า 97-108. ใน: นภาพร หะวานนท์ (บรรณาธิการ). พัฒนาศึกษาศาสตร์: ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุศรา ลิ้มรัตนกุล. 2554. นวัตกรรมส่งเสริมเพื่อขยายผลเกษตรยั่งยืน. วารสารเกษตร 27(3): 293-303
- ยศ บริสุทธิ. 2551. แนวทางเชิงระบบสำหรับการวิเคราะห์ระบบเกษตรเพื่อการพัฒนา. แก่นเกษตร 36: 352-367.
- ศิลปพร ชื่นสุรัตน์. 2553. ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการประกอบอาชีพเกษตร. กรุงเทพมหานคร: ส่วนวิจัยเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนเกษตร สำนักวิจัย

เศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2554. เกษตรกรร้อยละ: สร้างรุ่นใหม่ ภูมิใจ มั่นคงในอาชีพ. หน้า 3. ใน: หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับที่ 22, 615 วันที่ 13 กันยายน 2554.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ. 2555. ข้อมูลจปฐ. ปี 2554. จังหวัดศรีสะเกษ. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2554. สถิติพื้นฐานที่เป็นอนุกรมเวลา สำนักงานสถิติแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- สุจินต์ สิมารักษ์ และ สุเกสสิน สุภีระ. 2530. การประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วน. ขอนแก่น: กลุ่มวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Charmaz, K. 2006. Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis. London: Sage Publications, Inc.
- Glaser, B. G. and A. L. Strauss. 1967. The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research. Chicago: Aldine.
- Lyubomirsky, S., L. A. King and E. Diener. 2005. The benefits of frequent positive affect. Psychological Bulletin 131: 803-855.
- Maslow, A. H. 1943. A Theory of human motivation, Psychological Review 50: 370-396.
- Strauss, A. L. and J. M. Corbin. 1998. Basics of qualitative research: Techniques and procedures for Developing Grounded Theory. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- United Nations Secretariat. 1993. Types of female migration. In: Internal migration of women in developing countries. New York: United Nations. pp 94-115.